

บริบทชุมชนภายใต้สังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท Community Context Under the Semi-Urban, Semi-Rural Society

ทัศนาศาสตร์

บทคัดย่อ

สภาพสังคมซึ่งแต่เดิมแยกออกเป็นสังคมชนบทซึ่งเป็นเขตที่มีผู้คนอาศัยอยู่ต่อหน่วยพื้นที่น้อย มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ใกล้ชิดกับธรรมชาติ กิจกรรมทางเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับการเกษตรเป็นสำคัญ ปัญหาของสังคมเป็นเรื่องของรายได้ สุขอนามัย หรือการศึกษา และสังคมเมือง คือ บริเวณที่มีประชากรอาศัยอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก เป็นศูนย์กลางของความเจริญต่างๆ ปัญหาของสังคมเมืองมักจะเป็นเรื่องของความเสื่อมโทรมด้านจิตใจของคนในสังคม และจากท่ามกลางกระแสการพัฒนาในปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดสังคมอีกประเภทหนึ่งขึ้น คือ สังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท ซึ่งเป็นการผสมผสานกันระหว่างความเป็นเมืองกับชนบท แยกชุมชนออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ชุมชนดั้งเดิมที่ยังคงวิถีชนบทไว้กับชุมชนใหม่ที่ดำเนินชีวิตตามแบบสังคมเมือง ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบทมีทั้งปัญหาพื้นฐานของสังคมและปัญหาด้านจิตใจของคนในสังคม

คำสำคัญ

สังคมชนบท สังคมเมือง สังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท ชุมชน

Abstract

In the past, society has been separated as rural areas where small numbers of population, living simply and close to nature. Economic activities depend on agriculture as a priority. Social problems do matter of income, health, education. Urban areas are numerous populations, being centres of prosperity. The urban problems concern about decadent mind of people in the society. Amid in the current developments, especially economic development, cause another types of society: semi-urban and semi-rural society. These are the combination of urban and rural areas. As such, the communities separated into 2 types: traditional communities continue country lifestyle and new communities based on urban lifestyle. These cause problems in semi-urban, semi-rural such as fundamental social problems and psychological problems of people in the society.

* อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น
E-mail: thassana@feu.edu

Keywords

Rural Society, Urban Society, Semi-Urban, Semi-Rural Society, Community

บทนำ

ในอดีตการให้ความหมายของสังคมแต่ละประเภทสามารถแยกออกได้อย่างชัดเจนว่า สังคมชนบท คือ สังคมที่ไม่เน้นความเจริญทางด้านวัตถุ มีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ผู้คนในสังคมมีความสัมพันธ์กันแบบครอบครัว ปัญหาของสังคมไม่ซับซ้อนมากนัก และสังคมเมือง คือ สังคมที่เป็นศูนย์กลางของความเจริญทางด้านวัตถุ มีประชากรหนาแน่น และมีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย ปัญหาของสังคมมีความซับซ้อน และในสังคมแต่ละประเภทก็จะมีกลุ่มคนที่รวมตัวกันอยู่ และมีบทบาทหน้าที่ในการขับเคลื่อนสังคมที่เรียกว่า ชุมชน (Community) ซึ่ง ยูว์ธอร์น วุฒิเมธี (2525, 3) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง พื้นที่อันเป็นที่อยู่อาศัยของคน และหมายความถึงกลุ่มของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น โดยมีความสนใจ มีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และจุดหมายในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยชุมชนจะมีลักษณะที่แตกต่างกันระหว่างสังคมเมือง และสังคมชนบท แต่ปัจจุบันจากสถานะต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโลกยุคโลกาภิวัตน์ กระแสของระบบสังคมเทคโนโลยีสารสนเทศ และระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมสมัยใหม่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำกันในบริบททางสังคมที่ทำให้สภาพของสังคมส่วนใหญ่ในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพสังคมแบบที่เรียกว่า “สังคมกึ่งชนบทกึ่งเมือง” ซึ่งจะมีลักษณะร่วมกันของความเป็นเมืองและชนบท ปัญหาของสังคมก็เป็นปัญหาที่ผสมผสานระหว่างปัญหาของสังคมเมืองและสังคมชนบท เช่น ปัญหาด้านการประกอบอาชีพ ปัญหาด้านการคมนาคม ปัญหาด้านคุณภาพชีวิต เป็นต้น ส่งผลให้วิถีชีวิตของชุมชนชนบทต้องเปลี่ยนแปลงเป็นชุมชนเมืองมากขึ้นแต่ยังไม่กลายเป็นชุมชนเมืองอย่างแท้จริง

สังคมชนบท (Rural Society)

ชนบท หมายถึง อาณาบริเวณที่อยู่นอกเขตเมือง เป็นเขตที่มีผู้คนอาศัยอยู่ต่อหน่วยพื้นที่ที่น้อย ชีวิตความเป็นอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ กิจกรรมทางเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับการเกษตรเป็นสำคัญ

1. ลักษณะทั่วไปของสังคมชนบท

สังคมชนบท คือ กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน มีการกระทำต่อกันภายใต้บรรทัดฐานเดียวกัน ผู้คนในชุมชนจะมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีความสนใจร่วมกัน มีความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ แม้ว่าจะมีการแข่งขัน การขัดแย้งกันบ้าง ซึ่งจะมีกลุ่มสังคม เช่น ละครบ้าน หมูบ้าน ตำบล เพื่อช่วยแก้ปัญหา และสนองความต้องการของผู้คนในสังคม

สังคมชนบทเป็นสังคมที่ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตร ได้แก่ อาชีพปลูกข้าว ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ พวกที่อยูริมทะเลก็มีอาชีพทำการประมง ทั้งนี้แล้วแต่สภาพแวดล้อม ชาวชนบทอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ มีความเคยชิน และมีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับธรรมชาติและอาชีพเกษตร แต่มีขีดจำกัดทั้งในด้านการประกอบอาชีพและการจัดการแบบทันสมัย ซึ่งมีลักษณะโดยทั่วไปพอสรุปได้ ดังนี้ (ณรงค์ เล็งประชา, 2544, 26-28)

1.1 ครอบครัวชนบทเป็นหน่วยเศรษฐกิจ กล่าวคือ ทุกคนที่เป็นสมาชิกในครอบครัวจะทำทุกอย่าง จะมีการแบ่งงานกันทำ เช่น ลูกสาวทำงานบ้าน ลูกชายไปช่วยพ่อแม่ทำไร่ทำนา

1.2 ในละแวกบ้านเดียวกันมักจะประกอบอาชีพคล้ายๆ กัน มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่แตกต่างกันมากนัก เพราะประกอบอาชีพเหมือนกัน และวิถีการดำเนินชีวิตเหมือนกัน

1.3 ลักษณะของครอบครัวเป็นแบบครอบครัวขยาย สมาชิกประกอบด้วยหลาย ๆ ครอบครัว ซึ่งเป็นเครือญาติกัน มาอยู่รวมในครัวเรือนเดียวกันหรือบริเวณใกล้เคียงกัน แบ่งหน้าที่กัน โดยผู้ชายจะเป็นหัวหน้าครอบครัวทำงานเพื่อเลี้ยงครอบครัว ผู้หญิงจะทำหน้าที่เป็นแม่บ้านดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของคนในครอบครัว

1.4 วัดเป็นสถานที่สำคัญในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา เป็นแหล่งสำคัญในการให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษาแก่ประชาชน ค่านิยมในเรื่องคุณความดีทางศาสนาเป็นตัวควบคุมความประพฤติของคนในชุมชน

1.5 ชาวชนบทส่วนใหญ่ยึดมั่นอยู่กับประเพณีเดิมเป็นอย่างดี ไม่ค่อยยอมรับการเปลี่ยนแปลง

1.6 ชาวชนบทจะพึ่งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ทำให้ผูกพันกับความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไสยศาสตร์ โชคลาง หรือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ

1.7 ชาวชนบทส่วนใหญ่จะยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนทางศาสนาและเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างพร้อมเพรียงกัน เช่น งานบวช งานศพ และงานบุญต่าง ๆ

1.8 ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ต่ำมาก มีประชากรไม่ค่อยหนาแน่นและมักจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มๆ ชุมชนชนบท (Rural Community) จึงมีลักษณะที่มีความหนาแน่นของประชากรน้อย ผู้อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีชีวิตความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในเรื่องเชื้อชาติ วัฒนธรรม รักหมู่คณะ สัมผัสความสามัคคีกัน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม หรือที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม คือ การเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์แบบพึ่งพาธรรมชาติ มีเศรษฐกิจเป็นแบบพอเพียงเลี้ยงตนเอง (สนธยา พลศรี, 2547, 31-32)

2. ปัญหาสังคมที่จัดว่าเป็นปัญหาในสังคมชนบทไทย มีดังนี้ (ทัศนีย์ ทองสว่าง, 2537, 231-233)

2.1 ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย เช่น โรคขาดสารอาหาร เพราะขาดความรู้เกี่ยวกับคุณภาพอาหาร การบริการทางการแพทย์และการอนามัยไม่ทั่วถึงเนื่องจากอยู่ห่างไกล การรักษาพยาบาลไม่ถูกวิธี เป็นต้น

2.2 ปัญหาด้านการศึกษา เนื่องจากชนบทอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางการปกครอง จึงทำให้ขาดแคลนสถานศึกษา ครูผู้สอน และอุปกรณ์การสอนที่ทันสมัย รวมถึงรายได้ไม่เพียงพอกับการส่งเสียให้ลูกๆ ได้เรียนในระดับสูงได้

2.3 ปัญหาการขาดแคลนที่ดินเพื่อใช้ทำมาหากิน อันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการดังต่อไปนี้

- 1) ประชากรเพิ่มอย่างรวดเร็ว แต่เนื้อที่ดินที่ถือครองมีจำกัด
- 2) ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ต้องเช่า ซึ่งอาจไม่ได้รับความเป็นธรรม
- 3) ความอุดมสมบูรณ์ของดินเสียไป เพราะการใช้ดินอย่างผิดวิธีทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ

2.4 ปัญหาความยากจน อาจมีสาเหตุมาจากปัจจัยหลายประการ เช่น

- 1) ในชนบทมักจะเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ ทำให้มีค่าใช้จ่ายในครอบครัวสูงมาก
- 2) การเพาะปลูกไม่ได้ผลผลิตเท่าที่ควร
- 3) การใช้เวลาว่างจากการทำนาทำไร่ไปในทางที่ไร้ประโยชน์ แทนที่จะหารายได้เสริม

สังคมเมือง (Urban Society)

เมือง คำนิยามที่ใช้กำหนดอาณาบริเวณใดอาณาบริเวณหนึ่งเป็นเขตเมืองของแต่ละประเทศซึ่งมีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก โดยบางประเทศใช้ขนาดจำนวนประชากรในอาณาบริเวณใดอาณาบริเวณหนึ่งเป็นตัวชี้วัด และก็มีบางประเทศใช้ความหนาแน่น หรือจำนวนประชากรต่อตารางกิโลเมตรมากำหนดนิยามคำว่าเมือง แต่สำหรับประเทศไทย “เขตเมือง” หมายถึง กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา และเขตเทศบาล ซึ่งได้แก่ท้องถื่นที่ได้มีพระราชกฤษฎีกา ออกตามความในพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แบ่งเป็นเทศบาลตำบล เทศบาลเมือง และเทศบาลนคร

สังคมเมือง หมายถึง บริเวณที่มีประชากรอาศัยอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก เป็นศูนย์กลางของความเจริญต่างๆ การคมนาคมสะดวก ประชาชนประกอบอาชีพหลากหลาย ความสัมพันธ์ของคนในสังคมเมืองเป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน การทำงานในสังคมจะมีการแบ่งหน้าที่กันทำงานอย่างชัดเจน ไม่เหมือนในสังคมชนบทที่คนๆ หนึ่งมีการทำงานที่หลากหลาย โดยมากมักจะติดต่อกันด้วยตำแหน่งหน้าที่การงาน ความจริงใจที่มีต่อกันน้อยมาก ความสัมพันธ์ของชาวเมืองมีการจัดตั้งเป็นกลุ่มต่างๆ ครอบครัวยุคใหม่ในสังคมเมืองมีลักษณะเป็นครอบครัวขนาดเล็ก (ครอบครัวเดี่ยว) สมาชิกในครอบครัวมักจะประกอบอาชีพแตกต่างกัน วัดเป็นเพียงแหล่งประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น ไม่ได้เป็นศูนย์รวมจิตใจเหมือนกับสังคมชนบท พฤติกรรมของชาวเมืองจะยึดกฎหมายเป็นหลัก เศรษฐกิจในสังคมเมืองจะมีความยุ่งยากมาก (ณรงค์ เสงี่ยมประสา, 2544, 42-43)

1. ลักษณะทั่วไปของสังคมเมือง (ณรงค์ เสงี่ยมประสา, 2544, 42-43)

1.1 ประชาชนอยู่กันอย่างแออัด หนาแน่น ทั้งนี้เนื่องจากสังคมเมืองมักจะเป็นศูนย์กลางของการติดต่อค้าขาย การพาณิชย์กรรม การศึกษา การปกครอง ฯลฯ

1.2 ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีลักษณะเป็นแบบตัวใครตัวมัน การติดต่อระหว่างบุคคลมักจะเป็นแบบพิธีการ ความสัมพันธ์ส่วนตัวมีน้อย แม้บ้านเรือนจะตั้งอยู่ใกล้กันก็มักจะไม่ค่อยรู้จักกัน

1.3 ลักษณะของครอบครัวจะเป็นครอบครัวเดี่ยว เมื่อลูกแต่งงานมีครอบครัวก็จะแยกบ้านออกมาเป็นของตัวเอง การทำหน้าที่ของคนในครอบครัวทั้งผู้ชายและผู้หญิงต่างก็ต้องทำงานและมีอาชีพเป็นของตนเอง

1.4 ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนมีมาก เนื่องจากสังคมเมืองเป็นศูนย์รวมของบุคคลหลายระดับหลายอาชีพ ชีวิตความเป็นอยู่จึงมีลักษณะแตกต่างกันมาก

1.5 วัตถุประสงค์มากกว่าด้านจิตนิยม สังคมเมืองมักจะเน้นด้านวัตถุประสงค์ ประชาชนส่วนใหญ่ต้องดิ้นรน ขวนขวายหาเลี้ยงชีพ มีการแข่งขันกันตลอดเวลา ทำให้ความสัมพันธ์ทางจิตใจลดน้อยลงไป

1.6 มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เนื่องจากสังคมเมืองเป็นศูนย์กลางของความเจริญในด้านต่างๆ จึงทำให้อารยธรรมและขนบธรรมเนียมของต่างประเทศเข้ามามีอิทธิพลมาก และจากความหลากหลายทำให้เกิดความเคยชินกับสิ่งแปลกๆ

1.7 โดยทั่วไปการควบคุมสังคมอาศัยกฎหมายเป็นสำคัญ มีเจ้าหน้าที่ทำหน้าที่ควบคุมและใช้กฎหมาย บังคับลงโทษผู้ปฏิบัติผิดระเบียบวินัยของสังคม

1.8 ลักษณะของการตั้งบ้านเรือน ในเขตเมืองส่วนใหญ่จะขยายขึ้นไปเป็นแนวดิ่ง เนื่องจากที่ดินมีราคาแพงมาก และมีประชากรหนาแน่น ซึ่งต่างจากในชนบทซึ่งบ้านเรือนจะขยายออกไปในทางแนวราบ

1.9 ลักษณะชีวิตความเป็นอยู่ต้องแก่งแย่งแข่งขันกันในทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งได้มาด้วยการแลกเปลี่ยนกันด้วยเงินหรือวัตถุอื่นๆ แต่ไม่ใช่ด้วยจิตใจหรือแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ชุมชนเมือง (Urban Community) จึงเป็นชุมชนที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับชุมชนชนบท มีความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่มาก มีการเพิ่มของประชากรสูง ผู้คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอุตสาหกรรม การค้าและบริการ การผลิตเพื่อธุรกิจการค้ามากกว่าเพื่อบริโภคเอง มีโครงสร้างทางสังคมที่สลับซับซ้อน การควบคุมทางสังคมใช้การควบคุมโดยกฎหมายเป็นหลัก ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนจะเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นทางการตามสถานภาพและบทบาทของแต่ละคน มีความผูกพันกับชุมชนน้อย ชาดเอกลักษณ์ของชุมชน (สนธยา พลศรี, 2547, 80-81)

2. ปัญหาสังคมที่จัดว่าเป็นปัญหาในสังคมเมือง

เนื่องจากสังคมเมืองเป็นแหล่งรวมของความเจริญในด้านต่างๆ และเป็นแหล่งที่มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่น ดังนั้นจึงเป็นแหล่งที่มีปัญหายุ่งยากต่างๆ มากมาย ดังต่อไปนี้ (ทัศนีย์ ทองสว่าง, 2537, 234-239)

2.1 ปัญหาอาชญากรรม หมายถึง การกระทำผิดทางอาญาอันมีผลต่อการดำรงชีวิตของประชากรในสังคม ซึ่งอาจมีสาเหตุที่นำไปสู่การประกอบอาชญากรรม ดังนี้

- 1) การเพิ่มของประชากรอย่างรวดเร็วก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ รายได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย จึงหาทางออกด้วยการประกอบอาชญากรรม
- 2) สภาพครอบครัวที่มีปัญหาขาดความอบอุ่น
- 3) สถานะทางเศรษฐกิจ จากการศึกษาวิจัยส่วนใหญ่ พบว่า ผู้ที่ประกอบอาชญากรรมมักจะมาจากรอบครัวที่มีฐานะยากจนมีสภาพจิตใจไม่ปกติเนื่องจากต้องต่อสู้เพื่อความอยู่รอดตลอดเวลา
- 4) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นสังคมวัตถุนิยม เมื่อมีความต้องการมากๆ ก็อาจจะทำให้ประกอบอาชญากรรมได้
- 5) การว่างงาน เมื่อเกิดการว่างงานไม่มีรายได้จะทำให้สภาพจิตใจหรืออารมณ์ไม่สงบ และมักจะใช้เวลาว่างไปทางอบายมุขต่างๆ
- 6) ความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม ขาดการศึกษาอบรมทางจิตใจที่ดี

2.2 ปัญหาเสพติดให้โทษ เป็นปัญหาที่ร้ายแรงมากของสังคม เนื่องจากปัญหาเสพติดเป็นสาเหตุของปัญหาด้านอื่นๆ ตามมาอีกมากมายหลายประการ เช่น อาชญากรรม ปัญหาความยากจน เป็นต้น ซึ่งเป็นการบั่นทอนความเจริญก้าวหน้าของสังคมและความมั่นคงของชาติ

2.3 ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็น อากาศ เสียง น้ำ หรือดิน

2.4 ปัญหาค่าครองชีพฝืดเคือง และการย้ายถิ่นชั่วคราวเพื่อเข้ามาทำมาหากินในเมือง เป็นเหตุให้เกิดชุมชนแออัด ปัญหาคนไม่มีงานทำ และปัญหาอาชญากรรม

2.5 ปัญหาด้านการจราจร เนื่องจากสังคมเมืองเป็นสังคมที่มีประชากรจำนวนมาก และทุกคนก็ต้องเดินทางเพื่อประกอบอาชีพ จึงทำให้เกิดการแย่งพื้นที่ถนนที่ใช้เดินทาง

2.6 ปัญหาแหล่งกามารมณ์ ซึ่งเป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดการมั่วสุมของมิชฌาชีพ เป็นสาเหตุของอาชญากรรม การพนัน และยาเสพติดให้โทษ เป็นต้น

2.7 วัฒนธรรมพื้นฐานกำลังเปลี่ยนไปเป็นวัฒนธรรมแบบวัตถุนิยมซึ่งกลายมาเป็นเครื่องกำหนดฐานะของบุคคลในสังคม จึงทำให้คนจำนวนไม่น้อยยอมทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่ง “วัตถุ” โดยไม่คำนึงถึงวิธีการทำให้วัฒนธรรมทางจิตใจ เช่น ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารีซึ่งกันและกัน ต้องสูญสิ้นจากสังคมไปในที่สุด

การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมจากสังคมชนบท สู่ สังคมเมืองกึ่งชนบท

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2558) ได้อธิบายถึง “ความเป็นเมือง” โดยอ้างถึง พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี พ.ศ. 2524 ที่ได้นิยามไว้ว่า “ความเป็นเมือง” (Urbanization) หมายถึง กระบวนการที่ชุมชนกลายเป็นเมือง หรือการเคลื่อนย้ายของผู้คนหรือการดำเนินกิจการงานเข้าสู่บริเวณเมือง หรือการขยายตัวของเมืองออกไปทางพื้นที่ การเพิ่มจำนวนประชากร หรือในการดำเนินกิจการงานต่างๆ ที่มากขึ้น และได้นำเสนอแนวโน้มของโลกในปี 2550 ว่าเป็น “โลกแห่งสังคมเมือง” ประเทศที่มีรายได้สูง (High Income Country) จะมีระดับความเป็นเมืองเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 6 สำหรับประเทศที่มีรายได้น้อย (Low Income Country) และปานกลางระดับล่าง (Lower - Middle Income Country) จะเป็นกลุ่มประเทศที่มีระดับการเติบโตด้านความเป็นเมืองที่สูงที่สุด ซึ่งเพิ่มสูงขึ้นจากปัจจุบันจากร้อยละ 30 และร้อยละ 39 เป็นร้อยละ 48 และ ร้อยละ 57 ตามลำดับ และในฐานะที่ประเทศไทยเป็นประเทศรายได้ปานกลางระดับบน (Upper- Middle Income Country) ที่มีแนวโน้มพัฒนาสู่ความเป็นเมืองเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาเพื่อเข้าสู่สังคมเมืองที่มากยิ่งขึ้นส่งผลด้านดี เช่น การทำธุรกิจค้าขายเป็นไปด้วยความสะดวกสบายมากขึ้น จากการที่คนอยู่กันอย่างหนาแน่น การขนส่งสินค้ามีต้นทุนต่ำ นอกจากนี้ยังมีผลทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การพัฒนาความเป็นเมืองมากขึ้นอาจทำให้เกิดการย้ายถิ่นฐานของประชากรอันส่งผลทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ในสังคมเมืองที่ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นด้วย เช่น ปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัย ปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมและรายได้ ปัญหาการบริการจากภาครัฐที่ไม่ทั่วถึง หรืออาจจะเป็นปัญหาจากการอพยพเข้าเมืองของแรงงานต่างด้าว เป็นต้น

สังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท (Semi-Urban, Semi-Rural Society)

ลักษณะความสัมพันธ์ในชุมชนแบบที่เป็นชนบทผสมกับหมู่บ้านหรือเมืองเล็ก มักเป็นสภาพที่พบในชุมชนชนบทที่อยู่ติดกับเมืองเป็นส่วนใหญ่ โดยมีลักษณะเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท

1. พื้นที่ในชุมชน แบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ (ณรงค์ เสงี่ยมประชา, 2544, 42-55)

1.1 ชุมชนชนบท ซึ่งเป็นชุมชนดั้งเดิม คนในชุมชนทำอาชีพทำไร่ทำสวน ใช้ชีวิตความเป็นอยู่แบบเอื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นชุมชนแบบครอบครัวขยาย

1.2 ชุมชนเมือง เป็นชุมชนใหม่ที่ขยายมาและเปลี่ยนแปลงมาจากชุมชนดั้งเดิม เป็นที่ตั้งของสถานที่ส่วนราชการ คอนโด ห้างสรรพสินค้า ผู้คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย ธุรกิจ ลักษณะทางสังคมต่างคนต่างอยู่

2. ลักษณะและกิจกรรมทางสังคม (สนธยา พลศรี, 2550, 79-82)

ถ้าเป็นชุมชนใหม่ลักษณะทางสังคมจะเป็นต่างคนต่างอยู่ มีการรวมกลุ่มกันเฉพาะในส่วนของการทางสังคม ธุรกิจ เพื่อการค้าขายเท่านั้น ส่วนชุมชนดั้งเดิมจะมีการรวมกลุ่มกันเพื่อพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันอยู่สม่ำเสมอ

3. ลักษณะและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

ชุมชนใหม่จะมีสภาพทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างดี เพราะมีรายได้ที่มั่นคง ผิดกับชุมชนดั้งเดิมที่มีรายได้ต่ำกว่า เพราะมีวิถีชีวิตการดำรงอยู่แบบดั้งเดิม ไม่ได้ทำอาชีพเสริม ผลการเปลี่ยนเป็นสิ่งคึกคักเมืองคึกคักชนบทนี้ทำให้วิถีชีวิตของคนชนบทบางส่วนยังเปลี่ยนไปในรูปแบบต่าง ๆ กัน ดังนี้ (ณรงค์ เส็งประชา, 2544, 44-51)

3.1 คนชนบทบางส่วนละทิ้งการทำงานภาคเกษตร และเดินทางเข้าสู่ตัวเมืองใหญ่ ๆ คนเหล่านี้เข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม การก่อสร้าง ร้านค้า ตลอดจนรับจ้างทำงานในบ้านที่อยู่อาศัยของคนเมือง

3.2 คนชนบทที่เปลี่ยนการประกอบอาชีพจากการเป็นเกษตรกร หันมาประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น เป็นพ่อค้า ช่างก่อสร้าง ช่างไม้ ช่างปูน การรับจ้างขนส่ง ฯลฯ แต่คนเหล่านี้ยังอาศัยอยู่ในท้องถิ่นชนบทของตน

3.3 คนชนบทที่ยังประกอบอาชีพทางการเกษตร โดยทำนาในช่วงฤดูฝน ที่เรียกกันว่า "นาปี" พอช่วงฤดูแล้งที่ว่างงานในไร่นา คนชนบทเหล่านี้ก็จะทำงานอื่น ๆ เช่น งานหัตถกรรมพื้นบ้าน ได้แก่ การจักสานกระบุง ตะกร้า การทอผ้า ทอเสื่อ เพื่อไว้ใช้และขายเป็นรายได้แก่ครอบครัว หรือทำงานในสาขาอุตสาหกรรมและอื่น ๆ เพื่อเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ครอบครัว

3.4 คนชนบทที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรโดยการปลูกข้าวหรือพืชไร่ และในช่วงที่มีเวลาว่างจากการเกษตรก็จะรับจ้างทั่วไป เช่น ขุดดิน เลื่อยไม้ และซ่อมแซมบ้านเรือนให้แก่เพื่อนบ้านในท้องถิ่น หรืออพยพไปหางานทำในสาขาการเกษตร และนอกการเกษตรในท้องถิ่นอื่น ๆ และบางส่วนก็เข้ามาหางานทำในเมืองใหญ่ ๆ

4. ปัญหาของชุมชนกึ่งชนบทกึ่งเมือง

ปัญหาที่เป็นปัญหาของชุมชนกึ่งชนบทกึ่งเมืองจึงมีสภาพของปัญหาที่เป็นปัญหาร่วมกันของทั้งสังคมชนบท และสังคมเมือง โดยสามารถยกตัวอย่างของสภาพปัญหา โดยแบ่งออกเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้ (ทัศนีย์ ทองสว่าง, 2537, 230-239)

4.1 ปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน

- 1) การคมนาคมขนส่งระหว่างหมู่บ้านไม่สะดวก
- 2) โทรศัพท์สาธารณะไม่เพียงพอต่อความต้องการ
- 3) ไฟฟ้าสาธารณะไม่เพียงพอ และชำรุดทรุดโทรม
- 4) ทางระบายน้ำอุดตัน ขาดการดูแลปรับปรุง

4.2 ปัญหาด้านเศรษฐกิจ

- 1) ขาดการรวมกลุ่มในการประกอบอาชีพ
- 2) ขาดการสนับสนุนเงินทุนในการประกอบอาชีพ

- 4.3 ปัญหาด้านสาธารณสุขและอนามัย
 - 1) การแพร่ระบาดของยาเสพติด
 - 2) การให้บริการสุขภาพของผู้สูงอายุ เด็ก สตรี และคนพิการไม่ทั่วถึง
 - 3) การแพร่ระบาดและการป้องกันโรคไข้เลือดออก โรคพิษสุนัขบ้า ฯลฯ
- 4.4 ปัญหาด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิต
 - 1) ปัญหาการขาดแหล่งข้อมูลข่าวสาร แหล่งเรียนรู้ เพื่อการศึกษาความรู้
 - 2) การขาดโอกาสทางการศึกษา
 - 3) ปัญหาอาชญากรรม
- 4.5 ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 - 1) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลือง
 - 2) ปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้น
- 4.6 ปัญหาการจราจรและการคมนาคม
 - 1) ปริมาณรถเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ
 - 2) ถนนที่ใช้เดินทางมีจำกัด หรือสภาพชำรุด
 - 3) จำนวนอุบัติเหตุเพิ่มมากขึ้น

การปรับตัวของชุมชนในสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท

จากกรณีศึกษาเรื่องการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเขตชานเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของเด็ก และเยาวชนในท้องถิ่น กรณีศึกษา ตำบลดอนแก้ว อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าการขยายตัวของเมืองส่งผลให้ประชากรของตำบลมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นจากการย้ายถิ่นจากเขตเมืองมาสู่ชานเมือง รูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนไปจากการให้ความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันมาใช้ชีวิตแบบชุมชนเมืองเพิ่มขึ้น เด็กและเยาวชนในหมู่บ้านมีการแข่งขันกันสูง ไม่ว่าจะเป็นด้านการใช้ชีวิตที่จะต้องทำตัวให้ทันสมัย หรือด้านการเรียน ทำให้เด็กมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของชุมชนน้อย จึงได้มีการดำเนินการสร้างเครือข่ายเด็กและเยาวชนในหมู่บ้าน และตำบลของตนเอง ให้สมาชิกเครือข่ายได้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและมีการจัดกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการใช้เวทีประชาคมเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม และการสร้างเครือข่ายการทำงานของเด็กและเยาวชน ซึ่งทำให้เด็กและเยาวชนมีความมั่นใจ กระตือรือร้น เกิดความสามัคคี สามารถดำเนินการจัดกิจกรรมแก้ไขปัญหาชุมชนได้โดยการทำงานร่วมกลุ่มกันในหมู่บ้าน (มนตรี ศิริจันทร์ชื่น, 2551)

สรุป

ในสังคมไทยในยุคปัจจุบันนี้จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงสภาพของสังคมอย่างมากมาย เนื่องจาก การพัฒนาในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ ด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร ทำให้สภาพของสังคมไทยที่เป็น สังคมชนบทแท้ๆ ลดจำนวนลงไปเรื่อยๆ เปลี่ยนสภาพกลายเป็นสังคมเมือง หรือสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบทมากขึ้น ซึ่งหมายถึงปัญหาของสังคมไทยมีมากขึ้น และมีความซับซ้อนของปัญหามากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านคุณภาพชีวิต

หรือปัญหาด้านเศรษฐกิจ การจะแก้ไขปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นจึงไม่อาจจะให้เป็นหน้าที่ของภาครัฐ หรือของระบบราชการแต่เพียงฝ่ายเดียว ชุมชนในสังคมเองก็ต้องตระหนักและให้ความสำคัญ กับหน้าที่ของชุมชนเองที่จะต้องเคลื่อนไหว และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการกับปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชน เพราะชุมชนจะรู้และเข้าใจถึงสาเหตุและสภาพของปัญหาที่เกิด ตลอดจนแสวงหาหนทางในการแก้ไขปัญหาได้เป็นอย่างดีที่สุด ดังเช่นตัวอย่างกรณีศึกษาของชุมชนในตำบลดอนแก้ว อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ที่ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนกิจกรรมการแก้ไขปัญหาของชุมชน

เอกสารอ้างอิง

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2558). **แนวโน้มโลก 2050 (ตอนที่ 6): โลกแห่งสังคมเมือง (Urban World)**.

สืบค้นเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.kriengsak.com/Urban%20World>.

ณรงค์ เส็งประชา. (2544). **วิถีไทย**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ทัศนีย์ ทองสว่าง. (2537). **สังคมไทย**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

มนตรี ศิริจันทร์ชื่น. (2551). **การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเขตชานเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของเด็ก และเยาวชนในท้องถิ่น กรณีศึกษา ตำบลดอนแก้ว อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2525). **เอกสารประกอบการบรรยายวิชาการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สนธยา พลศรี. (2547). **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

_____. (2550). **เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.